

2016/19.12

گردآورنده: احسان لمر

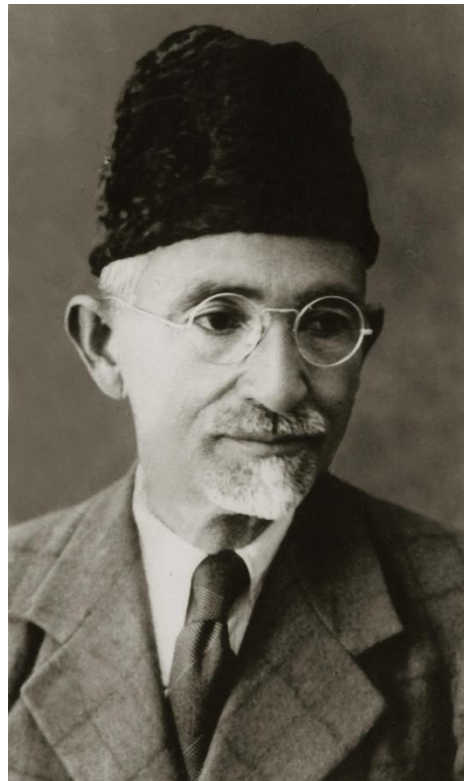
بخش: نخبگان، شخصیت های تأثیر گذار تاریخی

حاجی محمد اکبر یوسفی

«محمد اکبر یوسفی» فرزند «محمد یوسف خان» در سال 1254 شمسی مطابق 1876م تولد شد او در خانواده روشنفکر و فرهنگی زمان شان رشد نمود. در دوره های «امیر حبیب الله خان»، «امانیه» و خانواده «نادر خان» در پست ها مختلف کار نمود و در 6 عقرب 1348 ش (28 اکتبر 1970 م) وفات نموده و در قول آبچکان کابل در مقبره فامیلی شان دفن گردید.

کارنامه ها:

«محمد اکبرخان یوسفی» در دوره عبدالرحمن خان در پروژه سرک سازی «تنگ غارو» بحیث کاتب کار می نمود که قبلاً این وظیفه را برادرش پیش می برد. در عهد سراجیه سر دفتر مالیه کنرها و بعد سر دفتر تحویل خانه های ماشین خانه [فعالاً فابریکه حربی] بود. در سال 1906 سیستم جدید حروف بی صدا و صدا دار را برای آموختن سریع زبان دری را طرح و از ملاحظه امیر گذشته که توشیح «امیر حبیب الله خان» را بدست آورده بود. در دوره امانیه رئیس سرحدات و در شروع سلطنت «نادر خان» مدتی وزیر تجارت بود. در دور سلطنت «محمد ظاهر شاه» معین مجلس اعیان «مشرانو جرگه» منتخب گردید.

معلومات بیشتر:

به روایتی از فامیل خانواده «محمد یوسف خان» آنها از اهالی کشمیر نیم قاره هند بودند که در اواخر قرن نهم میلادی به کابل آمده و در آنجا مقیم شدند. ایشان فرزندان را با علوم متداوله زمان آشنا ساخته بودند.

در نهضت مشروطیت اول شامل و منشی مجلس بود نظر به دوستی که با «محمد حسین خان مستوفی الممالک» داشت برایش اطلاع داد که زندانی خواهد شد، «محمد اکبر خان» هم به جلال آباد فرار نموده و بعداً به پشاور و سپس از آن طریق جهت ادای مراسم حج رفته، مدت یک سال از کشور غایب بود در برگشت دو باره در ماشین خانه کار نمود.

در مرحله دوم این جنبش در حلقه معتدلین که «نادر خان» هم در آن عضویت داشت شامل گردید آنها طرفدار حرکت تدریجی و آهسته بدون مخاصمت با بریتانیا بودند. در دوره امانیه مدت دو سال جنرال قونسول افغانی در بمبی، مدت سه سال جنرال قونسول افغانستان در هند و در اخیر رئیس سرحدات که علاوه بر سرحدات هند بریتانوی، امور سرحدات ایران و روس را نیز پیش می برد.

در آغاز مرحله انتقالی «حبیب الله کلکانی» وی یک عده از مهندی ها را به

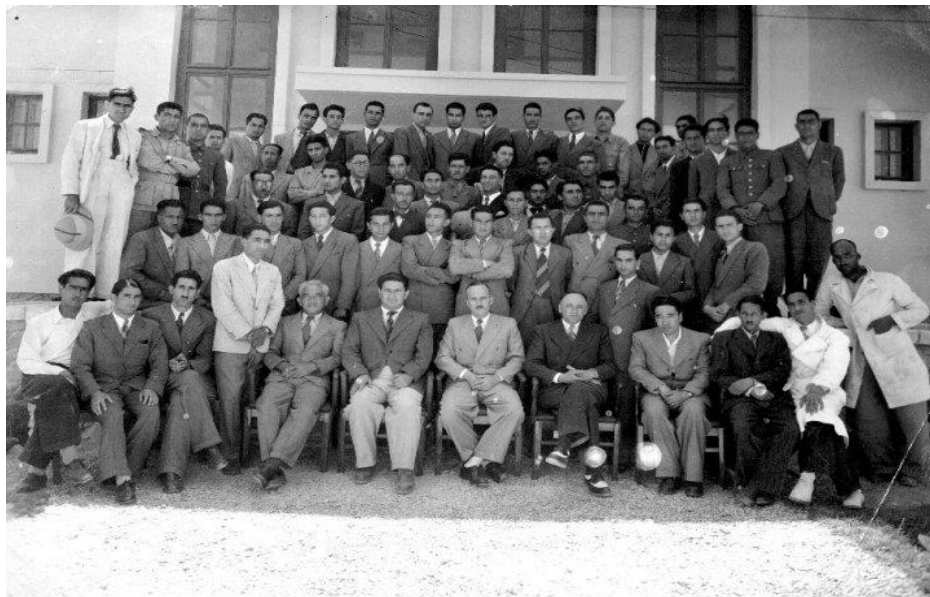
به صفحه قاموس بکیر افغانستان خوش آمدید

طرفداری و دفاع از سلطنت «امان الله خان» جمع نمود و شینواری های ضد امانیه را شکست دادند، در یکی از روزها در مسجدی که حدود 400 نفر نماز گذار شرکت داشت یک ملا حین وعظ «شاه امان الله خان» را کافر اعلان نمود، «یوسفی» به مردم گفت تا ملا را دستگیر و بکشند و اما ملا فرار نمود، در همین زمان والی «علی احمد لویناب» در جلال آباد سلطنت اعلان نمود و حاجی وطن را ترک نموده به پشاور رفت در آنجا انگلیسها دعوت مجلی برای ترتیب دادند. چندی بعد «محمد اکبر خان» در پشاور در محفلی با افسر جوان انگلیسی روبرو شد که برایش گفت: "نزدیک بود تو مرا بکشی و من همان ملائی هستم که در مسجد وعظ میکردم". زمانی که «شاه امان الله خان» مجبور به ترک وطن شد «یوسفی» با «نادر خان» یکجا شد زیرا سپهسالار مدعی بود که سلطنت را به «امان الله خان» بر می گرداند.

«محمد اکبر خان» امور خارجی «نادر خان» را به عهده داشت و "چندین بار به حیث نماینده «نادر خان» در هند و سرحد انگلیس سفر کرد و ضمناً خواست حکومت هند مانع امداد قوه بشری مردم وزیر و مسعود برای «نادر خان» نگردند ولی و پسرا و سمله این نماینده را رد کردند و گفتند که طرف مذاکره شما پلیتکل ایجنت پاره چنار [میکانیکی] که بعدها وزیر مختار انگلیس در دربار «نادر شاه» گردید است. «میکانیکی» هم در مذاکرات تعلل میورزید و بعضاً تکبر و سردی انگلیسی نشان میداد. چنانچه یکبار هنگامی که بیرون منزل قدم میزد دید که «آقای یوسفی» تازه از سفر رسیده و روان است. او میکانیکی را به لباس افغانی ندیده بود. «میکانیکی» خود صدا کرد و بزبان پشتو مستهزبانه پرسید "حاجی صاحب»، «نادر خان» هم راغلی ده؟! این وقتی بود که هنوز شاه «امان الله خان» در قندهار بود و مساعی سپهسالار در پکتیا علیه سقوی ها بجایی نه می رسید. "1

به قول از سیدال یوسف زی «سید قاسم رشتیا» در رساله «نادر چگونه به پادشاهی رسید» پس از ملاقاتهای محرمانه «همفریز» و هم «ولتن چیف» کمشنر پشاور با «نادر خان» اشخاص رابطه به هم دیگر را معرفی نمودند این اشخاص از جانب انگلیس ها «صاحب زاده شیخ محمد صادق» و «م. الف. حکیم»، و از طرف «نادر»، «حاجی محمد اکبر» و «الله نواز خان»* بودند. "2 او از برادرش که وکیل تجار افغانی در کوئته بود مبلغ (70000) کلدار را برای کمک «نادر خان» آورد

در دوران سلطنت «نادر خان» حدود یکسال [1931 م] وزیر تجارت بود ولی بزودی معزول و خانه نشین گردید، که مورخ فرانسوی دلیل آنرا مناقشه با «هاشم خان» می دانست. احتمالاً سردار در مورد داماد و هم برادرزاده وی «عبدالله خان یوسفی» متخصص چرم که از دوستداران جدی نهضت امانیه و مخالف خانواده مصاحبان بود اطلاع داشت. «عبدالله خان یوسفی» از جمله اولین محصلین افغانی دوره امانیه در شهر Mulhous فرانسه بود که تخصص خویش را در رشته کیمیای چرم سازی گرفته بود، او هم دوره مرحوم «محمد ظاهر خان» [بعداً پادشاه] و «محمد داود خان» [

بعداً صدراعظم و رئیس دولت] میباشد، «داود خان» در زمان صدارتش از وی دعوت به همکاری را نمود ولی وی جواب منفی داد، بدین لحاظ با داشتن تحصیلات عالی، مورد قهر و غضب رژیم قرار داشت. در اواخر دوره ماموریتش مدیریت اداری فاکولته طب کابل بود که متقاعد گردید.

نشسته در قطار اول نفر چهارم دست چپ «عبدالله خان یوسفی» با هیئت اداری فاکولته طب کابل

به صفحه قاموس کبیر افغانستان خوش آمدید

تیم بنیان گذار این قاموس آرزو دارد، داشته های این گنجینه که نمایانگر اصالت افغانستان باستان است شما را تا حد لازم مدد رساند

«استاد حبیبی» در مورد «حاجی محمد اکبرخان» مینویسد: "چون حفظ اسرار نه نمود، بعد از چند ماه از کابینه اخراج گردید" 3

به قول از «سید قاسم رشتیا» نوشته اند که: "را پوری که راجع به مرا سم پادشاهی «نادرشاه» به جریده زمین دار لاهور ارسال شده بود و در آن این مراسم ساختگی به اشتراک عده محدود وانمود شده بود، به خط چنین شخص بود" 4

این مطلب از جانب فامیل شان هم تائید شده، این نامه در آرشیف وزارت خارجه موجود بود زیرا راپور را انگلیسها بدست آورده و به «نادر خان» فرستاده بودند، وی انتقام جوئی «نادر خان» و برادرش «هاشم خان» را می فهمید که محمد زائی و غیر خاندانی دوست و همکار نمی شناختند، چنانچه «محمد ایوب خان» وزیر مالیه کابینه را صرفاً بخاطر شرکت در مراسم فاتحه «محمد مهدی خان» که از جمله اقارب وی بود، اولاً از وظیفه اخراج و بعداً زندانی نمودند. «جنرال حسن خان فرقه مشر کنری» که خدمات زیادی در ایام اغتشاش ننگرهار انجام داده بود "فقط به گناه آنکه روزی به استهزا نام اصلی «شاه جی» را «قربان حسین گادیوان» بزبان رانده بود در زندان دهمزنگ محبوس و در آنجا از بین برده شد." 5

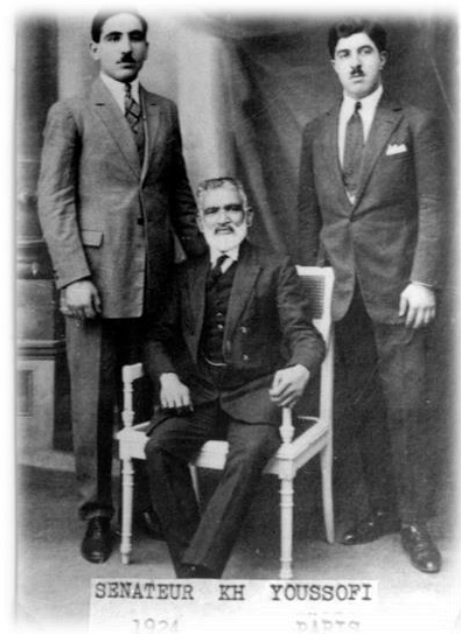
به قول از جناب انجنیر «عثمان اکبر» یگانه فرزند باقی مانده از «محمد اکبر خان» در تمامی دور حیات پدرش منزل شان در ده افغانان و هم دارالامان تحت مراقبت استخبارات قرار داشت. «حاجی محمد اکبر خان» بعد از ده سال در 1320 ش 1942 م به حیث معین مجلس اعیان انتصاب گردید. وی از جمله روشن ضمیرانی می باشد که توجه خاصی به معارف داشت چنانچه فرزندانش محترمین «محمد اسماعیل اکبر» انجنیر در رشته نساجی، «محمد انور اکبر» دکتور در رشته سیانس، «محمد ایوب اکبر» دکتور طب، «محمد عثمان اکبر» انجنیر ساختمانی، همه تحصیلات عالی به سطح کدر داشتند و هم خودش کتابچه تطبیق سنوات (جنتری چهل ساله) را در سال 1334 نوشته بود که در سال 1342 ش طبع گردید. او به عمر 94 ساله وفات نموده و در قول آبچکان کابل در مقبره فامیلی شان دفن گردید.

«میرزا خدا داد خان یوسفی» برادر «حاجی محمد اکبرخان» پستهای جداگانه را در دربار «عبدالرحمن خان»، «حبیب الله خان» و «امانیه» اجرای وظیفه نموده بود. زمانی که «محمود طرزی» سفیر افغانستان در پاریس بود، یوسفی سر کتابت سفارت را به عهده داشت و این هم نوشته او که در امان افغان مورخ (شنبه 30 عقرب 1303 - 21 نوامبر 1924) نشر شده بود:

" خداوند متعال چون قومی را از حالت ذلت به پایه سعادت رسیدن میخواد زمام مهم (جمع مهم کارهای سخت امور عظیم و دشوار) آنرا بدست پادشاهی میسپارد که علاوه بر آنکه وطن خود را استقلال و آزادی نامه داده... اطراف آنرا به چراغ های معارف منور میسازد به فرستادن یک عده از فرزندان خود به اروپا نیز بذل توجه میفرماید و آن اولاد های معنوی خود را در یک قطعه همچو اروپا با شعائر اسلامی مطابق مذهب حنفی اداره و تربیه مینماید. آیا آن ذات عالی کیست؟ آن وجود سعادت آور ناجی ملت افغان (اعلیحضرت) «امیر امان الله خان» است که این جمله و لوله ز هنگامه سعادت افغانستان به نیروی بازوی مردانه او فراهم آمده است.

الغرض خودم که قریب از اروپا آمده ام هر قدر تحفه که قابل تقدیم نمودن حضور اولیای فرزندان ما در اروپا... هموطنان عزیز مان باشد بجز آنکه شرحی زکوائف حیاتیه شباروزی اولاد های معارف وطن در مملکت اروپا از مشاهدات خود مژده نویدی دهم دیگر نیافتم این است که بطور خلص میگویم: امروز نه تنها اولاد های ما و شما، در اروپا برای

تحصیلات رفته بلکه از سایر نقاط اسلامی چون شام، ایران و مصر و غیره نیز از

به صفحه قاموس کبیر افغانستان خوش آمدید

تیم بنیان گذار این قاموس آرزو دارد، داشته های این گنجینه که نمایانگر اصالت افغانستان باستان است شما را تا حد لازم مدد رساند

اعضای سفارت افغانستان در پاریس 1924 از چپ بر راست: سردار عین الله خان برادر امان الله خان کاتب، نشسته میرزا خدا داد خان یوسفی متصدی و مسئول مالی و در اخیر حبیب الله طرزی سر کاتب در دوران سفارت محمود طرزی در فرانسه.

اوطان خود برای کسب علوم رهسپار ممالک اروپا گردیدند لیک (مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِيٌّ وَمَنْ يُضِلِّ اللَّهُ فَهُوَ الضَّالُّ) قَوْمِي را خداوند هدایت کند در هر جا هادی او است. اولاد های ما در اروپا مسلمانهای راسخ اعتقادی است که پا بندی صلوة پنجگانه و صوم (جمع و صم شکاف و ننگ و عار و عیب) و تلاوت قرآن کریم به کمال اخلاص مشغول بوده و در ادامه آن از صمیم دل متوجه بوده ممنوعات و محرّمات نه به لحاظ نگرانی و مراقبت احوال شان بل از ترس خداوند و پرسان روز حشر پرهیز میکنند با هم به اوضاع برادرانه که فرق شاهزاده و دیگران کرده نمیشود زیست مینمایند.

یقین دارم که اکثر ما ریش سفیدان نمازهای صبح فوت میشود ولی از آن معصومان وطن ممکن نیست که قضا شود. محبت وطن چنان در دلهای شان شعله ور است ممکن نیست که دقیقه از اوقات خود را بیهوده صرف کرده پس از بجا آوردن احکام خداوندی، صرف تعلیمات خود نمایند. تا فوراً وارد خاک پاک وطن خود گردیده خار زار وطن را به کمالات خود لاله زار نمایند.

می شنیدیم که رفتن اروپا برای انسان مضرات میرساند ولی چون رفتیم اولاد های وطن خود را به دین داری و اسلامیت شعاری شان مستحکم یافتیم و با خود تصمیم نمودم که در آینده هر آنچه از اسباب حیاتیه داشته باشیم آن جمله را صدقه تعلیم اطفال خورد سال خود نموده آنها را برای کسب علوم در اروپا بفرستم و دیگر برادران خود را تشویق و ترغیب نمایم. به همه صورت به آقایان و برادران وطن خود تسلی داده بگویم و کفی بالله شهیداً قسم است بخدا که اولاد های شما مسلمان با ایمان و وطن دوست افغانیت خواه اند و قریب به توجهات جهان در جات اعلیحضرت غازی وطن شما به توسط اولاد های مسلمان شما مثمر انواع کمالات گردیده وطن از ایشان و ایشان از وطن مستفید خواهد گردید، و به حسن خدمات جان نثارانه خود رضا مندی خدا و رسول و پادشاه اسلامیت خواه غازی خود و شما کلانان وطن را حاصل خواهند نمود. زیاده به دعای ازدیاد عمر این چنین پادشاه ملت دوست و ترقی خواه افغانیان ختم کلام می نمایم."

6

*****

پاورقی:

* «رب نواز بهادر» از گماشته گان و جواسیس خاص بریتانیا میباشد. قراریکه «ظفر حسن ایبک» در خاطراتش می نویسد" نامه های ابریشمین" «مولانا عبید الله خان» برای «شیخ الهند» را این شخص به دست آورده بدولت بریتانیا داده بود.

«الله نواز» پسر همین شخص میباشد که راه پدر را دوام داده، در دور سلطنت خانواده «نادر خان» شخص قابل اقتداری بود. چنانچه غبار مینویسد: " از زمان امیر شیر علی خان به بعد برای بار اول بود که یک نفر هندوستانی ترجمان «الله نواز خان ملتانی» به حیث وزیر دربار سلطنتی و متعاقباً به صفت یاور اول «نادرشاه» و باز وزیر فوائد عامه مقرر شد و بعد ها وزیر مختار افغانستان در جرمنی گردید.

این شخص زنی از خاندان شاهی برای خود و زنی هم برای پسر خود (یعنی محترمه نظیفه غازی نواز دختر شاه محمود خان) تزویج

نمود." 7 همچنان در جریان تحقیق از قاتل نادر خان همراه شاه محمود خان برادر شاه اشتراک می نمود. الله نواز در توطئه ناکام قتل امان الله خان هم سهم داشت

به صفحه قاموس کبیر افغانستان خوش آمدید

تیم بنیان گذار این قاموس آرزو دارد، داشته های این گنجینه که نمایانگر اصالت افغانستان باستان است شما را تا حد لازم مدد رساند

"شوروی ها همه اقدامات «هاشم خان» را که سرسختانه می کوشید بخاطر برادرش از «امان الله خان» و حواریون او انتقام بگیرد، زیر ترصد داشتند، و این تلاشهای مسکو تا اندازه در ناکامی شکست کوشش های ترور «غازی امان الله خان» نقش داشت مثلاً «الله نواز خان» و افرادی از سوی پولیس ایتالیا دستگیر و سلاح شان ضبط گردید، کاری که به رسوایی جهانی زد" 8

{اسناد محرمانه آرشیف هند بریتانوی در کتابخانه لندن. راپور های سرویس استخبارات مخفی(SIS) مربوط به فعالیت های شاه سابق امان الله خان، خانواده و حامیانش {L/P&J/12/121

*****

مآخذ

- 1 - زنده یاد غبار - افغانستان در مسیر تاریخ - جلد دوم صفحه 12
- 2 - پیکار پامیر - ظهور و سقوط اعلیحضرت امان الله خان - چاپ 2003 تورنتو کانادا ص 209.
- 3 - شادروان حبیبی - جنبش مشروطیت در افغانستان - ص 78.
- 4 - سید مسعود پوهنیار - ظهور مشروطیت و قربانیان استبداد ، طبع 1375 پشاور ص 81.
- 5 - غبار ،جلد دوم ص 52.
- 6 - میرزا خدا داد خان یوسفی (مقاله) - امان افغان - شماره 18017 سال پنجم شنبه 30 عقرب 1303 صفحه 7
- 7 - غبار ص 51
- 8 - داکتر عبدالرحمن زمانی - بازنگری دوره امانی و توطئه های انگلیس - موسسه انتشارات مُسکا 1391 جلال آباد ، ص 510

به صفحه قاموس کبیر افغانستان خوش آمدید

تیم بنیان گذار این قاموس آرزو دارد، داشته های این گنجینه که نمایانگر اصالت افغانستان باستان است شما را تا حد لازم مدد رساند